

حضرت خدیجه (علیها السلام) مادر اُمّت

ولادت و خانواده :

اخلاق خدیجه (علیها السلام):

آیا خدیجه (علیها السلام) قبل از پیامبر (صلي الله عليه وآله) ازدواج کرده بود؟

آشنایی با حضرت محمد (صلي الله عليه وآله):

ازدواج خدیجه:

احترام پیامبر خدا (صلي الله عليه وآله) به خدیجه (علیها السلام):

خصال خدیجه (علیها السلام):

درود خدا بر خدیجه (علیها السلام):

نقش خدیجه (علیها السلام) در پیشبرد اسلام:

فرزندان خدیجه (علیها السلام):

وصیت خدیجه (علیها السلام):

وفات خدیجه (علیها السلام):

یاد خدیجه (علیها السلام):

مقدمه:

سخن از خدیجه (علیها السلام)، سخن از يك دنيا عظمت و پایداری و استقامت در هدف است. به حق قلم فرسایی درباره کسی که خداوند براو سلام و درود می فرستد، بسی مشکل است. اما به مصداق "ما لا یدرك کله لا یدرك کله"، به بررسی گوشه هایی از شخصیت و زندگی این بزرگ بانو می پردازیم:

ولادت و خانواده:

خدیجه (علیها السلام) ۶۸ سال قبل از هجرت بدنیا آمد با توجه به اینکه سن حضرت خدیجه هنگام ازدواج با پیامبر (ص) کمتر از سی سال بوده، پس تاریخ ولادت ایشان غیر از این است که در متن داده شده است. خانواده ای که خدیجه (علیها السلام) را پرورش داد از نظر شرافت خانوادگی و نسبت های خویشاوندی، در شمار بزرگترین قبیله های عرب جای داشت. این خاندان در همه حجاز نفوذ داشت. آثار بزرگ و نجابت و شرافت از کردار و گفتار خدیجه (علیها السلام) پدیدار بود.

خدیجه (علیها السلام) از قبیله هاشم بود و پدرش خویلد بن اسد قریشی نام داشت. مادرش فاطمه دختر زائدبن اصم بود.

اخلاق خدیجه (علیها السلام):

خدیجه (علیها السلام) در بین اقوام خود یگانه و ممتاز و میان اقران کم نظیر بود. او به فضیلت اخلاقی و پذیرایی های شایان بسیار معروف بود و بدین جهت زنان مکه به وی حسد میورزیدند. دختر خویلد در سجایا و کمالات اخلاقی زبانزد و نمونه بود و به حق ایشان گُفو خوبی برای پیامبر اسلام (صلی

الله عليه وآله) بود. بي تردید مي توان گفت که اين سجایا و فضایل اخلاقي سبب شد تا خديجه(عليها السلام) براي همسري پیامبر اکرم(صلي الله عليه وآله) شایسته شمرده شود. طبق روایات ، او براي پیامبر (صلي الله عليه وآله)ياوري صديق بود. [سير اعلام النبلاء، ج ۲، ص ۱۱۴](#)

آيا خديجه(عليها السلام) قبل از پیامبر (صلي الله عليه وآله) ازدواج کرده بود؟

معروف است [بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۱۰۰، تنقيح المقال، ج ۳، ص ۷۷، رباحين الشريعه، ج ۲، ص ۲۰۲](#) اولين كسي كه به خواستگاري خديجه (عليها السلام) آمد يكي از بزرگان عرب به نام "عتيق بن عائذ مخزومي" بود. او پس از ازدواج با خديجه(عليها السلام)، در جواني درگذشت و اموال بسياري را براي خديجه(عليها السلام) به ارث گذاشت. پس از او "ابي هاله بن المنذر الاسدي" كه يكي از بزرگان قبيله خود بود با وي ازدواج كرد. ثمره اين پيوند فرزندي به نام "هند" بود كه در كودكي درگذشت. ابي هاله نيز پس از چندي، وفات يافت و ثروت بسيار از خويش بر جاي گذاشت. هر چند اين مطلب كه پیامبر اکرم(صلي الله عليه وآله) سومين همسر پیامبر(صلي الله عليه وآله) بود و جز عايشه با دوشيزه اي ديگر ازدواج نكرد نزد عامه و خاصه معروف است ولي مورد تأييد همگان نمي باشد. جمعي از مورخان و بزرگان نظر مخالف دارند براي مثال "ابولقاسم كوفي" ، "احمد بلاذري" ، "علم الهدي" ، (سيد مرتضي) در كتاب "شافي" و "شيخ طوسي" در "تلخيص شافي" آشكارا مي گویند كه خديجه (عليها السلام) هنگام ازدواج با پیامبر، "عذرا" بوده است. اين معنا را علامه مجلسي نيز تأييد کرده است . او مي نويسد: "صاحب كتاب انوار والبدء" گفته است كه زينب و رقيه دختران هاله، خواهران خديجه(عليها السلام) بودند [تنقيح المقال، ج ۳، ص ۷۷](#). برخي از معاصران نيز چنين ادعا کرده اند و

برای اثبات ادعای خود کتابهایی نوشته اند. ر.ک: بنات النبي (ص) ام ربائبه نوشته علامه سید جعفر

مرتضی، ص ۸۸.

آشنایی با حضرت محمد (صلي الله عليه وآله):

فضایل اخلاقی خدیجه (علیها السلام)، بسیاری از بزرگان و صاحب منصبان عرب عتبه، شیبه، عقبه بن ابی معیط، ابوجهل و... ریاحین الشریعه، ج ۲، ص ۲۳۹. را به فکر ازدواج با وی انداخت. ولی خاطرات همسر پیشین به وی اجازه نمی داد شوهر دیگری انتخاب کند. تا اینکه با مقامات معنوی حضرت محمد (صلي الله عليه وآله) آشنا شد و آن دو غلامی را که برای تجارت همراه پیامبر (صلي الله عليه وآله) فرستاده بود مطالب و معجزاتی که از وی دیده بودند برای خدیجه (علیها السلام) نقل کردند. خدیجه (علیها السلام) فریفته اخلاق و کمال پیامبر شد. البته او از یکی از دانشمندان یهود و نیز ورقه بن نوفل، که از علمای بزرگ عرب و خویشان نزدیک خدیجه (علیها السلام) به شمار می رفت، درباره ظهور پیامبر (صلي الله عليه وآله) آخر الزمان و خاتم الانبیا مطالبی شنیده بود. بحار الانوار، ۱۶، ص ۶۱. همه این عوامل باعث شد تا خدیجه (علیها السلام) حضرت محمد (صلي الله عليه وآله) را به همسری خود انتخاب کند.

ازدواج خدیجه:

زفاف حضرت خدیجه (علیها السلام) با حضرت محمد (صلي الله عليه وآله) ۲ ماه و ۷۵ روز پس از بازگشت از سفر تجارت شام همان، ص ۲۰. تحقق یافت. در آن زمان، حضرت محمد (صلي الله عليه وآله) ۲۵ سال داشت زندگانی فاطمه زهرا (س)، حسین عماد زاده، ص ۲۹. و خدیجه (علیها السلام)

چهل ساله بود. بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۳. ابن عباس سن ایشان را ۲۸ سال نقل بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۳. می کند. زندگانی فاطمه زهرا (س)، ص ۲۹. هر چند بعضی از مورخان اهل سنت سعی می کنند این سخن را رد کنند چون راوی آن محمد بن صائب کلبی از شیعیان است و آنها او را ضعیف می دانند. خدیجه (علیها السلام) به سبب علاقه به حضرت محمد (صلي الله عليه وآله) مقام معنوي او با رسول خدا (صلي الله عليه وآله) ازدواج کرد و تمام دارایی و مقام و جایگاه فامیلی خود را فدای پیشرفت مقاصد همسرش ساخت. در عقد ازدواج حضرت محمد (صلي الله عليه وآله) و خدیجه (علیها السلام)، عبدالله بن غنم بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۱۲، اعلام النبلاء، ج ۲، ص ۱۱۱. به آن ها چنین تبریک گفت:

هنيئاً مريئاً يا خديجة قد جرت *** لك الطير فيما كان منك بأسعد

تزوجت خير البرية كلها *** * * * ومن ذا الذي في الناس مثل محمد؟

وبشّر به البرّان عيسى بن مريم *** * * * و موسي ابن عمران فيأقرب موعد

أقرّت به الكتاب قدماً بآئه *** * * * رسول من بطحاء هادو مهتد

يكي از رجال قريش و شاعر بود. بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۱۴.

گوارا باد بر تو ای خدیجه که طالع تو سعادت مند بوده و با بهترین خلائق ازدواج کردی. چه کسی در میان مردم همانند محمد است. محمد کسی است که حضرت عیسی و موسی به آمدنش بشارت داده اند و کتب آسمانی به پیامبری او اقرار داشتند. رسولی که سر از بطحاء (مکه) در می آورد و او هدایت کننده و هدایت شونده است.

احترام پیامبر خدا(صلي الله عليه وآله)به خديجه(عليها السلام):

احترام حضرت محمد(صلي الله عليه وآله) به خديجه(عليها السلام)، به خاطر عقیده و اعتقاد او به توحيد بود. سفينة البحار،ج۲،ص ۵۷۰،وقات الزهراء(س)،سيد عبد الرزاق مكرم،ص۷.

خصال خديجه(عليها السلام):

خديجه(عليها السلام) از بزرگترين بانوان اسلام به شمار مي رود. او اولين زني بود که به اسلام گرويد چنان که علي بن ابي طالب(عليه السلام) اولين مردی بود که به اسلام روي آورد. **تنقيح المقال،ج۳،ص۷۷**. اولين زني که نماز خواند، خديجه بود.او انساني روشن بين و دورانديش بود.باگذشت علاقمند به معنويات، وزين و با وقار، معتقد به حق و حقيقت و متمایل به اخبار آسماني بود. **بحارالانوار،ج۱۶،ص۲۱و۷۹**. همين شرافت براي او بس که همسر رسول خدا(صلي الله عليه وآله)بودوگسترش اسلام به کمک مال و ثروت او تحقق يافت. **سيرالاعلام النبلاء،ج۲،ص۱۱۱**. خديجه از کتب آسماني آگاهي داشت و علاوه بر کثرت اموال و املاک، او را "ملکه بطحاء" مي گفتند.از نظر عقل و زيرکي نيز برتري فوق العاده اي داشت و مهمتر اينکه حتي قبل از اسلام وي را "طاهره" **رياحين الشريعه، ج۲،ص۲۰۷**. و "مبارکه" و "سيده زنان" **رياحين الشريعه، ج۲،ص۲۰۷**. مي خواندند.**سيرالاعلام النبلاء،ج۲،ص۱۱۱**. جالب اين است که او از کساني بود که انتظار ظهور پیامبر جديد را مي کشيد و هميشه از ورقة بن نوفل و ديگر علماء جويای نشانه هاي نبوت مي شد. اشعار فصيح پیامبر اکرم(صلي الله عليه وآله) از علم و ادب و کمال و محبت او به آن بزرگوار حکايت مي کند. **بحارالانوار، ج۱۶،ص۵۲**. نمونه اي از اشعار خديجه درباره پیامبراکرم(صلي الله عليه وآله)چنين

است:

فلواتني امسيت في كل نعمة * * * ودامت لي الدنيا و تملك الاكاسرة

فما سُوت عندي جناح بعوضة * * * اذا لم يكن عيني لعينك ناظرة

بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۵۲.

اگر تمام نعمت هاي دنيا از آن من باشد و ملك و مملكت كسراها و پادشاهان را داشته باشم، در نظرم هيچ ارزش ندارد زماني كه چشمم به چشم تو نيافتد.

ديگر خصوصيت خديجه اين است كه او داراي شمه اقتصادي و روح بازرگاني بود و آوازه شهرتش در اين زمينه به شام هم رسيده بود. [زندگاني فاطمه زهرا\(س\)](#)، ص ۳۱. البته سجايای اخلاقي حضرت خديجه (عليها السلام) چنان زياد است كه قلم از بيان آن ناتوان است. پيامبر اكرم (صلي الله عليه وآله) مي فرمايد: "افضل نساء اهل الجنة خديجه بنت خويلد و فاطمه بنت محمد و مريم بنت عمران و آسيه بنت مزاحم." [رياحين الشريعة](#)، ج ۲، ص ۲۰۴. چه مي توان گفت در شأن كسي كه مايه آرامش و تسلاي خاطر رسول خدا بود؟!

در تاريخ مي خوانيم: "حضرت محمد (صلي الله عليه وآله) هر وقت از تكذيب قريش و اذيت هاي ايشان محزون و آزرده مي شدند، هيچ چيز آن حضرت را مسرور نمي كرد مگر ياد خديجه و هرگاه خديجه رامي ديد مسرور مي شد" [همان](#)، ص ۲۵.

ذهبي مي گويد: مناقب و فضائل خديجه بسيار است او از جمله زنان كامل، عاقل، والا، پاي بند به ديانت و عفيف و كريم و از اهل بهشت بود. پيامبر اكرم (صلي الله عليه وآله) كراراً او را مدح و ثنا

مي گفت و بر ساير امّهات مؤمنين ترجيح مي داد و او را بسيار تجليل مي كرد. به حدي كه عايشه مي گفت: بر هيچ يك از زنان پيامبر به اندازه خديجه رشك نوزيدم و اين بدان سبب بود كه پيامبر(صلي الله عليه وآله) بسيار او را ياد كرد. [سير الاعلام النبلاء، ج ۲، ص ۱۱۱](#).

درد خدا بر خديجه (عليها السلام):

خديجه كبري (عليها السلام) چنان مقام والايي داشت كه خداوند عزوجل بارها بر او درود و سلام فرستاد. طبق رواياتي از حضرت امام محمد باقر (عليه السلام) پيامبر اكرم (صلي الله عليه وآله) هنگام بازگشت از معراج، به جبرئيل فرمود: "آيا حاجتي داري؟"

جبرئيل عرض كرد: خواسته ام اين است كه از طرف خدا و من به خديجه سلام برساني"
[بحار الانوار، ۶، ص ۷](#).

در روايتي ديگر مي خوانيم: روزي خديجه به طلب رسول خدا (صلي الله عليه وآله) بيرون آمد. جبرئيل به صورت مردّي با وي روبه رو شد و از خديجه احوال رسول خدا (صلي الله عليه وآله) را پرسيد. خديجه نمي توانست بگويد رسول خدا (صلي الله عليه وآله) در كجا بسر مي برد. او مي ترسيد اين مرد از كساني باشد كه قصد كشتن رسول خدا (صلي الله عليه وآله) را دارد. وقتي كه خدمت آن حضرت رسيد و قصه را باز گفت، حضرت محمد (صلي الله عليه وآله) فرمود: آن جبرئيل بود و امر كرد كه از خداتو را سلام برسانم. [رياحين الشريعه، ج ۲، ص ۲۰۶](#).

نقش خدیجه (علیها السلام) در پیشبرد اسلام:

وقتی حضرت خدیجه (علیها السلام) دریافت که سعادت‌مند شده، هر چه داشت در راه پیشرفت و موقعیت پیغمبر اسلام (صلي الله عليه وآله) انفاق کرد. او تمام اموال خویش را به پیامبر (صلي الله عليه وآله) بخشید و در راه نشر اسلام به مصرف رساند. تا جایی که هنگام رحلت پارچه ای برای کفن نداشت. ابن اسحاق جمله ای در شأن خدیجه دارد که گویای همکاری و صداقت او در پیشبرد اسلام است. او می گوید: "خدیجه یاور صادق و با وفای پیامبر (صلي الله عليه وآله) بود و مصیب تنها در پی رحلت خدیجه (علیها السلام) و ابو طالب بر پیامبر (صلي الله عليه وآله) سرازیر شد." **سیره ابن هشام، ج ۱، ص ۴۲۶**. گویا این دو در برابر هجوم ناملایمات بر پیامبر اکرم (صلي الله عليه وآله)، سدی بلند و مستحکم بودند. این جمله معروف که اسلام رهین اخلاق پیامبر (صلي الله عليه وآله)، شمشیر علی (علیه السلام)، و اموال خدیجه است **الصحيح في سيرة النبي الاعظم (ص)**، علامه سید جعفر مرتضی عاملی، ج ۳، ص ۱۹۸. از نهایت همکاری و صداقت خدیجه (علیها السلام) پرده بر می دارد.

فرزندان خدیجه (علیها السلام):

در تعداد فرزندان خدیجه (علیها السلام)، میان مورخان اختلاف است. به گفته مشهور: ثمره ازدواج رسول خدا (صلي الله عليه وآله) و خدیجه (علیها السلام)، شش فرزند بود. ۱- هاشم. ۲- عبدالله. به این دو "طاهر" و "طیب" می گفتند. **بعضي مدعي هستند که پیامبر از خدیجه دو پسر به نام قاسم و عبدالله داشت که ملقب به طیب و طاهر بودند نه این که غیر از قاسم و عبدالله فرزندان به نام طیب و طاهر باشد.** (ریاحین الشریعه، ج ۲، ص ۲۶۷. ۳- رقیه. ۴- زینب. ۵- ام کلثوم. ۶- فاطمه. رقیه بزرگترین دخترانش بود و زینب، ام کلثوم و فاطمه به ترتیب پس از رقیه قرار داشتند. پسران خدیجه (علیها

السلام)پیش از بعثت پیامبر(صلي الله عليه وآله)بدرود زندگي گفتند. ولي دخترانش، نبوت پیامبر(صلي الله عليه وآله)را درك کردند. [فروع ابدیت](#)، ج ۱، ص ۱۶۷. گروهی از محققان معتقدند: قاسم و همه دختران رسول خدا(صلي الله عليه وآله)پس از بعثت به دنیا آمدند و چند روز پس از بعثت پیامبر(صلي الله عليه وآله)به مدینه هجرت کردند. [تنقيح المقال](#)، ج ۳، ص ۷۷.

[وصیت خدیجه\(علیها السلام\):](#)

حضرت خدیجه(علیها السلام) سه سال قبل از هجرت بیمار شد [ریاحین الشریعه](#)، ج ۲، ص ۷۷. پیغمبر(صلي الله عليه وآله)به عبادت وي رفت و فرمود: اي خدیجه(علیها السلام)، "اما علمت ان الله قد زوجني معك في الجنة" آیا می دانی که خداوند تو را در بهشت نیز همسر من ساخته است؟! آنگاه از خدیجه(علیها السلام) دل جویی و تفقد کرد او را وعده بهشت داد و درجات عالی بهشت را به شکرانه خدمات او توصیف فرمود. [بحار الانوار](#)، ج ۱۹، ص ۲۰.

چون بیماری خدیجه شدت یافت، عرض کرد: یا رسول الله! چند وصیت دارم:

من در حق تو کوتاهی کردم، مرا عفو کن. پیامبر(صلي الله عليه وآله) فرمود: هرگز از تو تقصیری ندیدم و نهایت تلاش خود را به کار بردی. در خانه ام بسیار خسته شدي و اموات را در راه خدا مصرف کردی. عرض کرد یا رسول الله! وصیت دوم من این است که مواظب این دختر باشید و به فاطمه زهرا(علیها السلام)اشاره کرد. چون او بعد از من یتیم و غریب خواهد شد. پس مبادا کسی از زنان قریش به او آزار برساند. مبادا کسی به صورتش سیلی بزند. مبادا کسی بر او فریاد بکشد. مبادا کسی با او برخورد زننده ای داشته باشد. اما وصیت سوم را شرم می کنم برایت بگویم. آن را به

فاطمه مي كنم تا براي بازگو كند. سپس فاطمه را فراخواند و به وي فرمود: "نور چشمم! به پدري رسول الله بگو: مادرم مي گويد: من از قبر در هراسم از تو مي خواهم مرا در لباسي كه هنگام نزول وحى به تن داشتي، كفن كني." پس فاطمه زهرا(عليها السلام) از اتاق بيرون آمد و مطلب را به پيامبر(صلي الله عليه وآله) عرض كرد. پيامبر اكرم (صلي الله عليه وآله) آن پيراهن را براي خديجه(عليها السلام) فرستاد و او بسيار خوشحال شد. هنگام وفات حضرت خديجه(عليها السلام) پيامبر اكرم(صلي الله عليه وآله) غسل و كفن وي را به عهده گرفت. ناگهان جبرئيل در حالي كه كفن از بهشت همراه داشت نازل شد و عرض كرد: يا رسول الله، خداوند به تو سلام مي رساند و مي فرمايد: "ايشان اموالش را در راه ما صرف كرد و ما سزاوار تريم كه كفنش را به عهده بگريم." شجره طوبي، ج ۲، ص ۲۳۵ پند تاريخ، ج ۲، ص ۲۲.

وفات خديجه(عليها السلام):

خديجه(عليها السلام) در سن ۶۵ سالگي چنانكه گفتيم سن ايشان كمتر از اين مقدار بوده است. در ماه رمضان سيز الاعلام النبلاء، ج ۲، ص ۱۱۲، طبق قولي حضرت خديجه در ماه رجب رحلت فرمود. (المصباح، ص ۵۶۶). سال دهم بعثت در خارج از شعب ابوطالب بحار الانوار، ج ۹، ص ۱۴. جان به جان آفرين تسليم كرد. پيغمبر خدا(صلي الله عليه وآله) شخصاً خديجه(عليها السلام) را غسل داد، حنوط كرد و با همان پارچه اي كه جبرئيل از طرف خداوند عزوجل براي خديجه(عليها السلام) آورده بود، كفن كرد. رسول خدا(صلي الله عليه وآله) شخصاً درون قبر رفت، و سپس خديجه(عليها السلام) را در خاك نهاد و آنگاه سنگ لحد را در جاي خويش استوار ساخت.

او بر خدیجه (علیها السلام) اشک می ریخت، دعا می کرد و برایش آمرزش می طلبید. آرامگاه خدیجه در گورستان مکه در "حجون" واقع بحار الانوار، ج ۹، ص ۱۴. است. همان، ص ۲۱. رحلت خدیجه برای پیغمبر مصیبتی بزرگ بود زیرا خدیجه یاور پیغمبر خدا بود و به احترام او بسیاری به حضرت محمد (صلي الله عليه وآله) احترام می گذاشتند و از آزار وی خودداری می کردند.

یاد خدیجه (علیها السلام):

رسول خدا (صلي الله عليه وآله) با این که بعدها با زنانی چند ازدواج کرد ولی هرگز خدیجه را از یاد نبرد. عایشه می گوید: هر وقت پیغمبر خدا (صلي الله عليه وآله) یاد خدیجه می افتاد، ملول و گرفته می شد و برای او آمرزش می طلبید. روزی من رشک ورزیدم و گفتم: یا رسول الله، خداوند به جای آن پیر زن، زنی جوان و زیبا به تو داد.

پیغمبر (صلي الله عليه وآله) ناگهان بر آشفت و خشمگینانه دست بر دست من زد و فرمود: خدا شاهد است خدیجه زنی بود که چون همه از من رو می گردانیدند، او به من روی می کرد و چون همه از من می گریختند به من محبت و مهربانی می کرد و چون همه دعوت مرا تکذیب می کردند، به من ایمان می آورد و مرا تصدیق می کرد. در مشکلات زندگی مرا یاری می داد و با مال خود کمک می کرد و غم از دلم می زدود. همان، ج ۴۳، ص ۱۳۱. حضرت امام صادق (علیه السلام) فرمود: " وقتی خدیجه (علیها السلام) از دنیا رفت، فاطمه کودکی خردسال بود، نزد پدر آمد و گفت: "یا رسول الله اُمی" مادرم کجاست؟ پیامبر (صلي الله عليه وآله) سکوت کرد. جبرئیل نازل شد و گفت: خدایت سلام می رساند و می فرماید: به زهرا بفرما، مادرت در بهشت و در کاخ طلایی که ستونش از یاقوت سرخ است و اطرافش آسیه و مریم هستند، جای دارد. المجالس، ص ۱۱۰.